

УДК 336.72

DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-8801/2020-2.18>

Купира М.І.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Луцький національний технічний університет

Шейко Ю.О.

кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Луцький національний технічний університет

ОСОБЛИВОСТІ КОНЦЕНТРАЦІЇ СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ

У статті розглядаються особливості концентрації страхового ринку України та її вплив на розвиток страхування. Проаналізовано показники концентрації страхового ринку в часовому та галузевому аспектах, визначено позитивні та негативні боки існування концентрації на страховому ринку. Обґрунтовано чинники, що зумовлюватимуть подальші процеси укрупнення та концентрації страхового ринку, серед яких – зміна вимог до юридичних осіб, що мають намір займатися страховою діяльністю, дії регулятора, пов'язані з очисткою ринку від недобросовісних страхових компаній, зміни у структурі споживання страхових послуг та виникнення нових страхових продуктів, створення потужних банківсько-страхових та інвестиційно-страхових груп, укладання страховими компаніями масштабних корпоративних контрактів із бізнес-структурами, а також участь окремих страховиків у програмах обов'язкового страхування. Обґрунтовано необхідність підвищеної уваги, фінансового та антимонопольного контролю державних регуляторів задля недопущення надмірної монополізації страхового ринку.

Ключові слова: страхування, страховий ринок, страхові премії, показники концентрації, конкуренція, монополія, державне регулювання.

ОСОБЕННОСТИ КОНЦЕНТРАЦИИ СТРАХОВОГО РЫНКА УКРАИНЫ

Купыра М.И., Шейко Ю.А.

В статье рассматриваются особенности концентрации страхового рынка Украины и ее влияние на развитие страхования. Проанализированы показатели концентрации страхового рынка во временном и отраслевом аспектах, определены положительные и отрицательные стороны существования концентрации на страховом рынке. Обоснованы факторы, которые будут вызывать дальнейшие процессы укрупнения и концентрации страхового рынка, среди них: изменение требований к юридическим лицам, которые намерены заниматься страховой деятельностью; действия регулятора, связанные с очисткой рынка от недобросовестных страховых компаний; изменения в структуре потребления страховых услуг и возникновение новых страховых продуктов; создание мощных банковско-страховых и инвестиционно-страховых групп; заключение страховыми компаниями масштабных корпоративных контрактов с бизнес-структурами, а также участие отдельных страховщиков в программах обязательного страхования. Обоснована необходимость повышенного внимания, финансового и антимонопольного контроля государственных регуляторов для недопущения чрезмерной монополизации страхового рынка.

Ключевые слова: страхование, страховой рынок, страховые премии, показатели концентрации, конкуренция, монополия, государственное регулирование.

PECULIARITIES OF CONCENTRATION OF THE INSURANCE MARKET OF UKRAINE

Kupyra Myroslava, Sheiko Yuliia

The concentration of the insurance market is an objective reflection of the processes of monopolization and enlargement that occur on it and is conditioned by the laws of the market, according to which the strong displaces the weaker. This is quite justified, because an insurance company in its essence should be a strong and financially resistant organization capable of withstanding the loss, where, when and on what insurance products they would not occur. Features of concentration of the insurance market of Ukraine and its influence on the development of insurance are considered in the article. The indicators of concentration of the insurance market in time and sectoral aspects are analyzed. There is a significant level of competition in the risk insurance market, while in the life insurance market there is moderate monopolization. It is determined that in the area of low market concentration are the most popular and widespread types of insurance, while more specialized types that insure specific and less common risks are in the mid- to high-concentration area. The positive and negative aspects of the existence of concentration in the insurance market have been determined. Among the positive aspects are the resilience of the market during financial crises; accumulation of significant

amounts of investment resources; availability of resources and incentives for innovation in insurance; possibility of insurance prevention; active development of insurance assistance and improving the quality of customer service and so on. The factors that will lead to further processes of consolidation and concentration of the insurance market are substantiated. It has been determined that market concentration will be considered justified and expedient, until strong players of the market act only in their own interests, without taking into account the needs of insurers, society and the state. That is why, in order to prevent excessive monopolization of the insurance market, competition and concentration processes should be under increased attention, financial and antitrust control of state regulators.

Keywords: insurance, insurance market, insurance premiums, concentration indicators, competition, monopoly, state regulation.

Постановка проблеми. Страховий ринок є надзвичайно важливим інструментом забезпечення соціально-економічної стабільності і безпеки, розвитку підприємництва, джерелом інвестування економіки. Концентрація страхового ринку є об'єктивним відображенням процесів монополізації та укрупнення, що на ньому відбуваються, і зумовлена законами ринку, згідно з якими сильні витісняють слабших. Це цілком обґрунтовано, адже страхова компанія за своєю суттю повинна бути сильною і фінансово стійкою організацією, здатною витримати прояви збитковості, де, коли і за яким страховим продуктом вони б не виникли.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Процеси концентрації та монополізації на фінансових ринках у цілому вже давно є об'єктом дослідження провідних вітчизняних та зарубіжних учених, а віднедавна, з розвитком страхового ринку, в поле зору провідних науковців потрапили й процеси концентрації у страхуванні. Зокрема, оцінці концентрації та ступеня монополізації страхового ринку свої дослідження присвятили Л.О. Бойко [1], Л.В. Временко [2], О.О. Гаманкова [3], О.С. Журавка, О.М. Пахненко [4], І.П. Малікова [5] та ін. Незважаючи на наявність численних теоретичних розробок, окремі аспекти концентрації страхового ринку потребують подальшого наукового обґрунтування.

Постановка завдання. Мета статті полягає у дослідженні особливостей концентрації страхового ринку України, її галузевого аспекту та чинників, що на неї впливають.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сутність поняття «концентрація» походить від латинського *concentratio* і в перекладі означає «центр», «осередок». Концентрацію страхового ринку слід розглядати як процес зосередження надання конкретних видів страхових послуг у руках невеликої кількості господарюючих суб'єктів [5].

Незважаючи на той факт, що страховий ринок України посідає друге місце за рівнем капіталізації серед

небанківських фінансових ринків, та всупереч тенденції поступового постійного збільшення обсягу надходжень валових страхових премій, кількість страховиків в Україні зменшується: у вересні 2019 р. кількість страхових компаній становила 234 (із них СК Life – 23 компанії, СК non-Life – 211), що на 51 менше аналогічного періоду 2018 р. і на 180 компаній менше порівняно з 2012 р. Така тенденція може свідчити про те, що слабші гравці не витримують конкурентної боротьби і покидають страховий ринок.

Одним з основних показників концентрації на страховому ринку є коефіцієнт концентрації, що відображає рівень концентрації по ТОП найбільших страхових компаніях. Згідно зі звітом Нацкомфінпослуг про підсумки діяльності страхових компаній за дев'ять місяців 2019 р. [6], незважаючи на значну кількість компаній, фактично на страховому ринку основну частку валових страхових премій – 98,1% – акумулюють 100 СК non-Life (47,4% усіх СК non-Life) та 96,7% – 10 СК Life (43,5% усіх СК Life).

У часовому аспекті коефіцієнт концентрації демонструє тенденцію зростання за обома видами страхування – Life та non-Life (рис. 1).

Важливим індикатором, що визначає концентрацію бізнесу на певному ринку, є індекс Герфіндаля-Хіршмана, що визначається як сума квадратів часток продажів кожної компанії в галузі:

$$HHI = \sum_{i=1}^n S_i^2,$$

де S_i – ринкова частка кожної конкретної компанії;
 n – кількість учасників ринку.

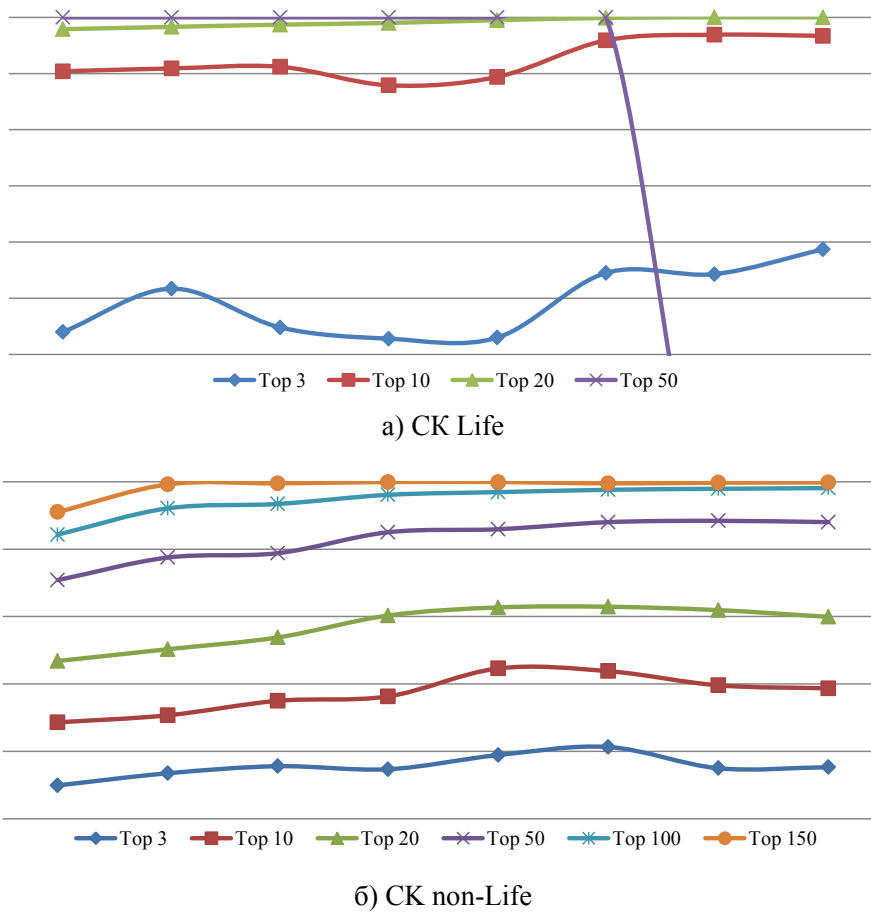
Для визначення ступеня сконцентрованості ринку використовується така шкала: індекс нижче 0,1 – незначна концентрація ринку; від 0,1 до 0,18 – середня; більше 0,18 – висока.

Для страхового ринку найбільш інформативною ознакою для визначення концентрації є показник надходження страхових премій страхових компаній (рис. 2).

Таблиця 1

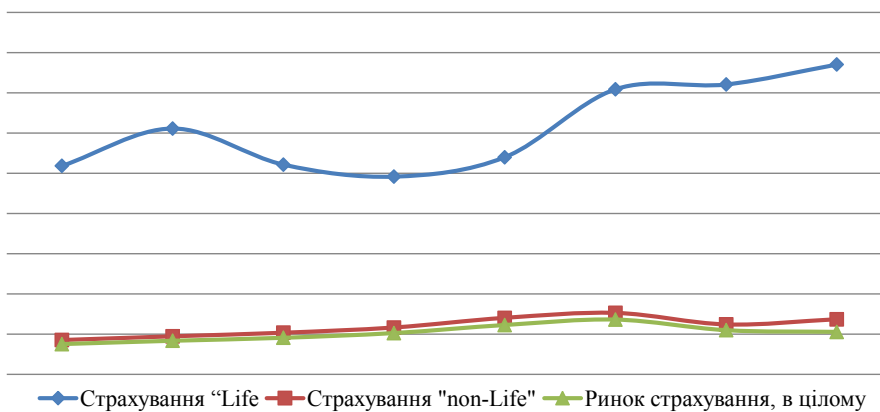
Концентрація страхового ринку за дев'ять місяців 2019 р. [6]

Перші (Топ)	страхування Life		страхування non-Life		
	Надходження премій (млн грн)	Частка на ринку, %	Надходження премій (млн грн)	Частка на ринку, %	Кількість СК, які понад 50% премій отримали від перестраховальників
Топ 3	1 933,3	58,7	5 696,0	15,3	1
Топ 10	3 186,2	96,7	14 410,2	38,7	3
Топ 20	3 293,7	100,0	22 319,2	59,9	6
Топ 50	x	x	32 792,1	88,0	13
Топ 100	x	x	36 565,8	98,1	13
Топ 150	x	x	37 181,6	99,8	17
Всього	3 293,7	100,0	37 268,2	100,0	20

Рис. 1. Частка на ринку (коефіцієнт концентрації) найбільших страхових компаній України в 2012–2019 рр., %

Джерело: побудовано авторами за даними [6]

Рис. 2. Індекс Герфіндаля-Хіршмана по страховому ринку України в 2012–2019 рр. за показником надходження страхових премій

Джерело: побудовано авторами за даними [6]

Як видно з наведених даних, на ринку ризикових видів страхування спостерігається значний рівень конкуренції, тоді як на ринку Life-страхування спостерігається помірна монополізація, а індекс Герфіндаля-Хіршмана повільно наближається до межі високої концентрації ринку.

Проте, як зазначає О.О. Гаманкова [3], «показники концентрації та індекс Герфіндаля-Хіршмана, обчислені загалом по ринку, без урахування його галузевої сегментації та спеціалізації страхових компаній, можуть давати лише вельми приблизну картину щодо дотримання страховими компаніями вимог антимо-

нопольного законодавства. Будучи надто загальними, формально вони свідчать про конкурентний характер відносин між страховиками, оскільки частка перших трьох, десяти, п'ятдесяти компаній є цілком прийнятною, щоб не вважати цей ринок монополізованим».

Саме тому для одержання вичерпної інформації доцільно оцінити концентрацію окремих видів страхування на страховому ринку України. Згідно з проведеними розрахунками, здійснено групування видів страхування за рівнем концентрації ринку за показником одержаних страхових премій (табл. 2).

У зоні низької концентрації ринку знаходяться найбільш популярні і поширені види страхування (ОСЦПВНТЗ, КАСКО, медичне страхування і страхування майна тощо), тоді як більш спеціалізовані види страхування, що страхують специфічні і менш поширені ризики (агроризики, ризики цивільної авіації, водного транспорту тощо), знаходяться у зоні середньо-та висококонцентрованого ринку.

Висока концентрація страхового ринку має свої плюси і мінуси. До позитивних боків варто віднести:

- стійкість ринку під час фінансових криз;
- акумуляцію значних обсягів інвестиційних ресурсів;
- наявність ресурсів і стимулів інноваційної діяльності у страхуванні;
- можливість здійснення страхової превенції;
- активний розвиток страхового асистансу та підвищення якості обслуговування клієнтів;
- можливість нарощувати обсяги реалізації страхових продуктів без значного збільшення витрат;
- можливість приймати на страхування рідкісні та унікальні ризики.

Своєю чергою, основний негатив, що може бути спричинений концентрацією страхового ринку, зумовлений певними зловживаннями і «самовпевненістю» великих гравців, що виражається шляхом гальмування інновацій у галузі, проявами тарифної та інших видів маніпуляцій. Чим більш концентрованим ставатиме страховий ринок, тим менше можливостей і обмеженіші ресурси для розвитку матимуть новостворені та невеликі страховики.

Одним з основних чинників, що можуть посприяти подальшій концентрації страхового ринку, є зміна вимог до юридичних осіб, що мають намір займатися страховою діяльністю, зокрема до розміру їхнього статутного капіталу та фінансової стійкості, а також дії регулятора, пов'язані з очисткою ринку від недобросовісних страхових компаній, що не мають змоги відповідати за власними зобов'язаннями за договорами страхування.

Українські страховики порівняно зі світовими компаніями мають доволі низький рівень статутного капіталу, що, безперечно, має низку негативних наслідків. Для забезпечення достатнього рівня капіталу страховиків держава вимушена збільшувати його розміри на законодавчому рівні. Така тенденція пов'язана безпосередньо з тим, що капіталізація та стан фінансових ресурсів переважної більшості вітчизняних страхових компаній є незадовільними і не здатними забезпечувати їхню конкурентоспроможність навіть на внутрішньому ринку [4].

Відсутність і надалі офіційної інформації про показники діяльності окремих страхових компаній та рейтингування страховиків, тобто певна непрозорість ринку, свідчитимуть про достатню закритість страхового ринку, що не сприятиме розвитку конкуренції. Як зазначають Л.В. Временко і К.І. Деркач [2], «в Україні відсутні подібні рейтингові списки, котрі надавали б повну інформацію, яка б, своєю чергою, давала змогу проаналізувати надійність та конкурентоспроможність вибраної компанії <...>. Єдиний портал, який оприлюднює хоча б якусь інформацію, це «Форіншурер: страхування», але це просте ранжування тільки тих компаній, які добровільно надали показники своєї діяльності».

Чинниками, що сприятимуть подальшій концентрації страхового ринку, є також зміни у структурі споживання страхових послуг (розвиток обов'язкового медичного страхування тощо) та виникнення нових страхових продуктів (упроваджувати нові страхові продукти та здійснювати інновації у страхуванні набагато легше компаніям, що мають досвід діяльності у цій сфері і знають про всі «нюанси» роботи). Сприя-

Таблиця 2

Групування видів страхування за рівнем концентрації ринку за показником одержаних страхових премій

Рівень концентрації ринку	Вид страхування	Значення ННІ
Незначний	Осцпвнтз	0,058
	Добровільне страхування відповідальності власників транспорту	0,074
	Добровільне страхування вантажів і багажу	0,081
	Добровільне страхування майна	0,083
	Добровільне медичне страхування	0,086
	Страхування фінансових ризиків	0,089
	КАСКО-страхування	0,092
	Добровільне страхування туристів	0,098
Середній	Добровільне страхування майна від вогневих ризиків і ризиків стихійних явищ	0,140
	Страхування за системою «Зелена карта»	0,172
Високий	Добровільне страхування водного транспорту	0,187
	Обов'язкове авіаційне страхування цивільної авіації	0,224
	Добровільне страхування здоров'я на випадок хвороби	0,235
	Страхування від нещасних випадків	0,261
	Добровільне агрострахування	0,267
	Добровільне страхування відповідальності власників водного транспорту	0,339

Джерело: розраховано авторами за даними [7]

тимуть концентрації й глобалізація страхового ринку, створення потужних банківсько-страхових та інвестиційно-страхових груп, укладання страховими компаніями масштабних корпоративних контрактів із бізнес-структурами, а також участь окремих страховиків у програмах обов'язкового страхування.

Висновки з проведеного дослідження. Як показало проведене дослідження, конкуренція на страховому ринку України залежить від конкретного виду страхування й умов його здійснення. Якщо у цілому ринок є досить конкурентним, то окремі його сегменти, зокрема ті, що передбачають страхування окремих специфічних ризиків, подекуди характеризуються оліго-

польним становищем. Зважаючи на окреслені чинники, вітчизняний страховий ринок у майбутньому ставатиме все більш концентрованим. Такий стан справ уважатиметься цілком виправданим і доцільним, доки сильні гравці ринку не стануть діяти лише у власних інтересах, без урахування потреб страхувальників, суспільства і держави, що цілком можливе в тому числі у разі монополії страховиків, що здійснюють обов'язкові види страхування. Саме тому задля недопущення надмірної монополізації страхового ринку процеси конкуренції та концентрації повинні бути під підвищеною увагою, фінансовим та антимонопольним контролем із боку державних регуляторів.

Список використаних джерел:

1. Бойко Л.О. Ступінь монополізації страхового ринку України та його вплив на основні показники діяльності. *Вісник соціально-економічних досліджень Одеського національного економічного університету*. 2011. № 42. С. 163–169.
2. Временко Л.В., Деркач К.І. Сучасні тенденції розвитку конкуренції та монополізації на вітчизняному страховому ринку. *Бізнес Інформ*. 2019. № 3. С. 358–364.
3. Гаманкова О.О. Інформаційні вади дослідження ступеня монополізації ринку страхових послуг України. *Актуальні проблеми економіки*. 2009. № 10. С. 80–87.
4. Журавка О.С., Пахненко О.М., Сухомлин А.А. Дослідження концентрації та конкуренції на страховому ринку України. *Вісник Сумського державного університету. Серія «Економіка»*. 2019. № 1. С. 26–35.
5. Малікова І.П. Оцінка концентрації страхового ринку України, її зв'язок з процесами монополізації та конкуренції. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки»*. 2017. Вип. 23(3). С. 76–79. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2017_23\(3\)_20](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2017_23(3)_20) (дата звернення: 28.03.2020).
6. Офіційний сайт Нацкомфінпослуг. Інформація про стан і розвиток страхового ринку України. URL: <https://www.nfp.gov.ua/ua/Informatsiia-pro-stan-i-rozvytok-strakhovoho-rynku-Ukrainy.html> (дата звернення: 28.03.2020).
7. Рейтинг страхових компаній України. *Фориншурер: страхування*. URL: <https://forinsurer.com/ratings/nonlife/18/12/94/> (дата звернення: 10.03.2020).

References:

1. Boyko L. O. (2011) Stupin' monopolizatsiyi strakhovoho rynku Ukrayiny ta yoho vplyv na osnovni pokaznyky diyal'nosti [The degree of monopolization of the Ukrainian insurance market and its impact on key performance indicators]. *Visnyk sotsial'no-ekonomichnykh doslidzhen' Odes'koho natsional'noho ekonomichnoho universytetu*, 42, 163–169. (in Ukrainian)
2. Vremenko L. V., Derkach K. I. (2019) Suchasni tendentsiyi rozvytku konkurentsiyi ta monopolizatsiyi na vitchyznyanomu strakhovomu rynku [Current trends in competition and monopolization in the domestic insurance market]. *Biznes Inform*, 3, 358–364. (in Ukrainian)
3. Hamankova O.O. (2009) Informatsiyi vady doslidzhennya stupenya monopolizatsiyi rynku strakhovykh posluh Ukrayiny [Information defects of the study of the degree of monopolization of the insurance market in Ukraine]. *Aktual'ni problemy ekonomiky*, 10, 80–87. (in Ukrainian)
4. Zhuravka O.S., Pakhnenko O.M., Sukhomlyn A.A. (2019) Doslidzhennya kontsentratsiyi ta konkurentsiyi na strakhovomu rynku Ukrayiny [Investigation of concentration and competition in the insurance market of Ukraine]. *Visnyk Sums'koho derzhavnoho universytetu. Seriya Ekonomika*, 1, 26–35. (in Ukrainian)
5. Malikova I. P. (2017) Otsinka kontsentratsiyi strakhovoho rynku Ukrayiny, yiyi zv'yazok z protsesamy monopolizatsiyi ta konkurentsiyi [Assessment of the concentration of the insurance market of Ukraine, its relationship with the processes of monopolization and competition]. *Naukovyy visnyk Kherson'skoho derzhavnoho universytetu. Ser. : Ekonomichni nauky*, 23(3), 76–79. Retrieved from: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2017_23\(3\)_20](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2017_23(3)_20) (accessed 28 March 2020). (in Ukrainian)
6. The official website of the National Commission for State Regulation of Financial Services Markets (2020) "Information on the state and development of the Ukrainian insurance market". Retrieved from: <https://www.nfp.gov.ua/ua/Informatsiia-pro-stan-i-rozvytok-strakhovoho-rynku-Ukrainy.html> (accessed 28 March 2020). (in Ukrainian)
7. The official website of the Forynshurer Insurance journal (2020) Rating of insurance companies of Ukraine. Retrieved from: <https://forinsurer.com/ratings/nonlife/18/12/94/> (accessed 10 March 2020). (in Ukrainian)

E-mail: sheiko_yuliia@ukr.net